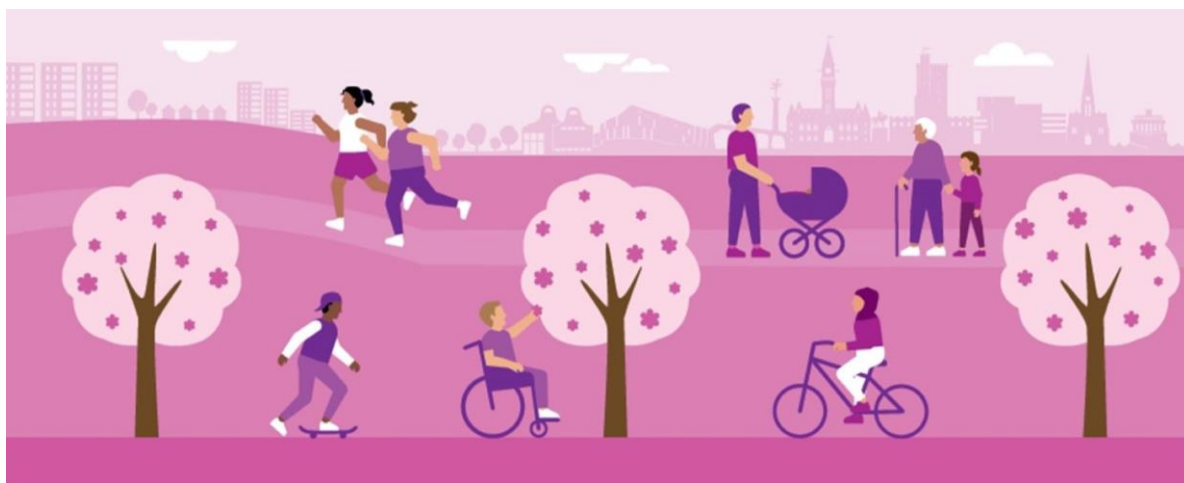

HELSINGBORG

INKLUDERANDE ENKÄTER, BLANKETTER OCH FORMULÄR

- ETT STÖDMATERIAL

Innehåll

1. Varför ska vi göra inkluderande enkäter, formulär och blanketter?	2
2. GDPR – vilka uppgifter får vi samla in?	2
2.1. Förslag på text om hantering av personuppgifter och GDPR	3
3. Kön	4
3.1. Förslag på frågor om kön	5
3.2 Förslag på frågor om transexfarenhet	6
4. Etnisk tillhörighet.....	7
4.1 Förslag på frågor om etnisk tillhörighet	7
5. Religion eller annan trosuppfattning	8
6. Tillgänglighet och funktionsnedsättning	9
6.1. Förslag på frågor om funktionsnedsättning	9
7. Sexuell läggning	10
7.1 Förslag på frågor om sexuell läggning	10
8. Ålder.....	10
8.1 Förslag på frågor om ålder.....	10
9. Socioekonomi och hälsa	11
9.1 Förslag på hur du kan fråga om utbildning	11
9.2 Förslag på frågor om sysselsättning	11
9.3 Förslag på frågor om inkomst och ekonomisk utsatthet	11
9.4 Förslag på hur du kan fråga om hälsa	12
10. Inkluderande språk	12
10.1 Förslag på inkluderande språk.....	12

1. Varför ska vi göra inkluderande enkäter, formulär och blanketter?

När vi ställer bakgrundsfrågor till personer i enkäter, formulär och blanketter vill vi vara inkluderande så alla känner att de kan svara på frågorna och att deras erfarenheter synliggörs. Personer som upplever att enkäter inte vänder sig till dem, exempelvis genom att inte erbjuda passande svarsalternativ på frågan om kön, blir mindre benägna att svara. Vi vill också kunna samla in den information som vi behöver för att kunna analysera effekter av vår verksamhet för olika grupper. Vi vill kunna se om vår verksamhet påverkar människor i olika situationer för att kunna upptäcka och motverka ojämlikheter och diskriminering. Detta är en del av vårt arbete för god livskvalitet och lika möjligheter. I detta dokument får du stöd i hur du kan ställa bakgrundsfrågor.

I Sverige har vi sju diskrimineringsgrunder som omfattas av diskrimineringsförbud enligt lag.

- Kön
- Könsoverskridande identitet eller uttryck
- Etnisk tillhörighet
- Religion eller annan trosuppfattning
- Funktionsnedsättning
- Sexuell läggning
- Ålder

Skillnader i sociala, ekonomiska och hälsomässiga förhållanden kan också skapa och förstärka ojämlika förutsättningar för människor. Vi vill göra det möjligt för så många som möjligt att på ett lätt sätt kunna svara på de frågor vi ställer. Tag hjälp av tipsen nedan när du ska formulera frågor. Tag också gärna hjälp av någon extern person att granska formuläret/blanketten/enkäten.

Det finns två typer av enkäter: kodade och okodade. En kodad enkät är kopplad till respondentens personnummer och då kan vi hämta bakgrundinformation från offentliga register. Då kan vi till exempel få uppgifter om personers juridiska kön och ta fram könsuppdelad statistik. Vi får dock inga uppgifter om könsidentitet från några register och måste komplettera med en fråga om det. Okodade enkäter har ingen koppling till registerdata utan vi kan enbart samla in den information som vi ställer frågor om i enkäten. En okodad enkät kan vara brukarutvärderingar, enklare enkäter inom verksamheter m.m. Förutom enkäter ska även våra blanketter och formulär vara inkluderande för alla.

När du har fler bakgrundsvariabler än människor kanske vanligtvis är vana vid är det bra att förklara varför du gör så. Studier visar att det spelar stor roll för svarsfrekvensen och upplevelsen av att svara om det är tydligt varför frågorna finns med.

2. GDPR – vilka uppgifter får vi samla in?

Uppgifter om personer kan vara "känsliga personuppgifter" enligt GDPR och måste i så fall hanteras i enlighet med de särskilda bestämmelser som gäller för denna typ av uppgifter enligt dataskyddsförordningen.

Uppgift om en persons kön är inte i sig en känslig personuppgift, men under vissa omständigheter kan uppgifter om exempelvis könsidentitet räknas som känslig personuppgift beroende på i vilket sammanhang uppgifterna ska användas och analyseras¹. Det är viktigt att redan från början fundera på hur du ska hantera och analysera det material du samlar in. Ställ inte frågor som du inte behöver för att kunna göra din analys. Tänk alltid noga igenom vad du verkligen behöver fråga och hur du ska använda resultatet. Tänk på att allt för små grupper blir väldigt svårt att göra statistiska analyser av. Viktiga principer när vi ställer frågor:

- Samtycke: de som svarar på frågorna måste säga okej till att vi får hantera uppgifterna
- Frivillighet: de som svarar på frågorna måste ha möjlighet att välja om de vill svara eller inte
- Anonymitet: de som svarar måste få vara anonyma i alla steg i processen från insamling till analys och publicering.

¹ SCB 2020, Stödmaterial för att inkludera transpersoner i enkäter och undersökningar, s. 14

- Självidentifikation: de som svarar avgör själva vad de vill identifiera sig som.

Alla uppgifter som vi samlar in måste vi hantera varsamt och får aldrig fungera utpekade för enskilda individer. Vi måste kunna garantera anonymitet och konfidentialitet genom hela processen för alla som deltar. Det får inte finnas någon risk att någons identitet röjs. Även om vi ställer frågor om till exempel könsidentitet innebär det inte per automatik att vi kan använda resultatet. Fråga bara efter information som kan uppfattas som känslig om du verkligen måste och om du har stöd i dataskyddsförordningen för att kunna ställa sådana frågor. Känsliga uppgifter kan till exempel vara frågor om psykisk hälsa eller könsbekräftande behandling.

Fundera på följande innan du ställer frågor

- Vad är det du vill undersöka och vad ska du använda resultatet till?
- Kan du i undersökningen säkra respondenternas integritet?
- Är gruppen som du undersöker tillräckligt stor för att du ska kunna analysera resultatet?
- Finns det risk för så kallad bakvägsidentifikation?

Anonymitet kan för många vara en förutsättning för att kunna svara, men det gäller att det verkligen fungerar. Om en elev i en klass är medveten om att hen är den enda som är öppen transperson blir svaren inte särskilt anonyma.

Du ska också alltid ha med en text om hur du hanterar personuppgifter med hänvisning till lagstiftningen som finns. Beroende på vilka frågor du ställer behöver du på olika sätt beskriva hur du kommer använda uppgifterna.

2.1. Förslag på text om hantering av personuppgifter och GDPR

Beskriv tydligt syftet med undersökningen/enkäten/blanketten. Utöver att beskriva syftet kan det vara bra att beskriva varför du ställer fler bakgrundsfrågor än vad som vanligtvis förekommer i enkäter/blanketter/formulär.

Alternativ 1

Vi vill gärna ställa frågor om dig för att synliggöra olika människors erfarenheter. Vi vill kunna se människors olika erfarenheter och uppfattningar för att kunna upptäcka och motverka ojämlikheter och diskriminering. Detta är en del av vårt arbete för god livskvalitet och lika möjligheter. Det är helt frivilligt att svara på frågorna. När vi har samlat in alla uppgifter kommer vi att sammanställa dem i en rapport eller liknande underlag. Alla uppgifter som du lämnar är anonyma. Ingen kommer att kunna se vad just du har svarat. Du väljer de alternativ som du tycker passar bäst på dig.

Alla uppgifter som du lämnar hanterar vi enligt GDPR (dataskyddsförordningen). Den rättsliga grunden för att behandla dina uppgifter är uppgift av allmänt intresse. Personuppgiftsansvarig är [ange den kommunala nämnd vars förvaltning genomför undersökningen]. Här kan du läsa mer om stadens personuppgiftshantering och dina rättigheter: <https://helsingborg.se/toppmeny/om-webbplatsen/sa-har-behandlar-vi-dina-personuppgifter/>

Alternativ 2

I denna enkät ställer vi några extra bakgrundsfrågor. Det är helt frivilligt att svara, svaren behandlas anonymt och du väljer det alternativ som du själv tycker passar bäst på dig. Vi frågar för att kunna upptäcka diskriminering och arbeta för inkludering och lika möjligheter.

Alla uppgifter som du lämnar hanterar vi enligt GDPR (dataskyddsförordningen). Den rättsliga grunden för att behandla dina uppgifter är uppgift av allmänt intresse. Personuppgiftsansvarig är [ange den kommunala nämnd vars förvaltning genomför undersökningen]. Här kan du läsa mer om stadens personuppgiftshantering och dina rättigheter: <https://helsingborg.se/toppmeny/om-webbplatsen/sa-har-behandlar-vi-dina-personuppgifter/>

3. Kön

Könsuppdelad statistik är en viktig grund för att kunna bedriva ett jämställdhetsarbete. Genom att dela upp och analysera individbaserad statistik på kön kan vi få information om hur vår verksamhet når och påverkar samt uppfattas av människor på olika sätt. Om vi ska integrera jämställdhet i våra verksamheter behöver vi veta hur utfallet av vår verksamhet påverkar kvinnor, män, flickor och pojkar. I Sverige ska all offentlig statistik vara könsuppdelad och många myndigheter har krav på sig att dela upp all individbaserad statistik utifrån juridiskt kön.

När Göteborgs stad genomförde sin medarbetarundersökning 2014 införde de för första gången ett tredje svarsalternativ ("annat") till frågan om kön. Andelen som svarade ja på frågan om de upplevt kränkningar eller trakasserier på sin arbetsplats blev så här i de olika grupperna:

Kvinnor: 18 procent

Män: 16 procent

Annat: 33 procent

I enkäter där vi använder registerdata utifrån personnummer kan vi samla in uppgifter om juridiskt kön. För den offentliga statistiken och många statliga myndigheter finns det krav i lagen om att dela upp all individbaserad statistik på juridiskt kön. I Sverige finns i dagsläget enbart två juridiska kön. Människors upplevelser av kön syns inte i sådan statistik. När vi själva ställer frågor i enkäter kan vi ge de som svarar möjlighet att själva identifiera sitt kön. På så sätt kan vi undvika att skapa en känsla av exkludering när människor ska fylla i enkäter, blanketter eller formulär. Svarsalternativ med enbart möjlighet att svara "man/pojke" eller "kvinna/flicka" kan göra att alla inte känner igen sig.

Enkäter, formulär och blanketter kan också exkludera på grund av så kallade normativa formuleringar. Det kan till exempel handla om att vi förutsätter att alla barn har en mamma och en pappa. Vi behöver formulera det inkluderande och inte utifrån normativa föreställningar om kön och relationer. Undvik kategoriserande, stereotypa och/eller heteronormativa uttryck som mamma/pappa, hustru/man eller kvinna/man. Använd istället vårdnadshavare, förälder eller partner.

Om du enbart redovisar resultatet utifrån juridiskt kön kan du relatera resultatet till nationella studier och forskning för att kunna inkludera fler i analysen.

Fundera över vilken aspekt av kön som du behöver uppgifter om. Varför är informationen relevant och hur ska du använda resultatet?

Aspekter av kön:

Juridiskt kön: I Sverige registreras alla barn som föds som antingen kvinnor eller män i folkbokföringen. Utifrån det får alla ett personnummer där näst sista siffran är jämn för kvinnor och ojämn för män. Det finns enbart möjlighet till två juridiska kön i Sverige idag.

Könsidentitet är det kön man känner sig som eller det kön som man identifierar sig som. Könsidentiteten behöver inte stämma överens med hur kroppen ser ut.

Kropp handlar om inre och yttre könsorgan, könskromosomer och hormonnivåer. Det handlar också om kroppsbehåring och hur bröstkorgen ser ut. Rent kroppsligt finns det inte bara två kön, utan en mängd variationer. Läkarvetenskapen har bestämt att olika kombinationer av kroppsliga attribut ska räknas till antingen kvinna eller man.

Könsuttryck handlar om hur personer uttrycker sitt kön med hjälp av till exempel kläder, röstläge, hår, smink. Könsuttryck påverkas av normer och varierar över tid.

SCB har tagit fram ett stödmaterial för att inkludera transpersoner i enkäter och undersökningar som ger ett gediget stöd i att ställa frågor om kön och trans.

3.1. Förslag på frågor om kön

Juridiskt kön: Om du inte använder registerdata och vill veta personernas juridiska kön kan du ställa frågan så här:

Vilket är ditt juridiska kön?

1. Kvinna
2. Man

Juridiskt kön är det som står registrerat i folkbokföringen. Sverige har i dagsläget två juridiska kön, men det utesluter inte att individen identifierar sig på annat sätt.

Könsidentitet

Vilket kön har du/identifierar du dig som?

1. Kvinna/flicka
2. Man/pojke
3. Annat
4. Vill inte svara

Lägg till denna text som förklaring:

Med kön menar vi könsidentitet, alltså det kön du själv känner dig som. Juridiskt kön är det kön som står registrerat i folkbokföringen. Sverige har i dagsläget två juridiska kön, men det utesluter inte att individen identifierar sig på annat sätt. Vi använder uppgifterna till statistik för uppföljning av vår verksamhet och för att främja jämlikhet och motverka diskriminering.

En annan möjlighet är att låta frågan om kön vara en fritextfråga där de svarande själva får formulera sitt svar på frågan helt fritt och utan förbestämda svarsalternativ. Detta kan dock vara mer utmanande att sammanställa och analysera.

Om du vill veta om den som svarar på enkäten är transperson eller inte rekommenderar RFSL att den frågan separeras från frågan om kön eftersom "trans" inte är ett kön. Dessutom är många transpersoner antingen män eller kvinnor. Exempelvis kan du efter att du frågat om kön fråga såhär:

3.2 Förslag på frågor om transexfarenhet

Är du eller har du erfarenhet av att vara transperson?

1. *Ja*
2. *Nej*
3. *Vet inte*
4. *Vill inte svara*

Det går också att använda den så kallade 2-stegsmodellen med både fråga om juridiskt kön och könsidentitet:

Vilket kön tilldelades du vid födseln?

1. *Kvinna*
2. *Man*

Vilket kön har du?

1. *Kvinna/flicka*
2. *Man/pojke*
3. *Annat*
4. *Vill inte svara*

4. Etnisk tillhörighet

Statistiska centralbyrån, SCB, definierar "utländsk bakgrund", som en person som antingen är utrikes född eller är född i Sverige och där båda föräldrarna är utrikes födda. En utrikes född person är född i något annat land än Sverige. Även en person med okänt födelseland räknas som utrikes född.

4.1 Förslag på frågor om etnisk tillhörighet

Alternativ 1

Var är du och dina biologiska föräldrar födda?

1. Jag föddes i ett annat land än Sverige
2. Jag föddes i Sverige, båda mina föräldrar är födda i något annat land än Sverige.
3. Jag föddes i Sverige, en av mina föräldrar är född i Sverige
4. Jag föddes i Sverige, båda mina föräldrar är födda i Sverige
5. Vet ej/vill ej svara

Alternativ 2

I vilket land är du och dina föräldrar födda?

Sätt ett kryss på det/de alternativ som stämmer för dig

<i>I vilket land är...</i>	<i>I Sverige</i>	<i>I Norden</i>	<i>I annat land i Europa</i>	<i>I annat land utanför Europa</i>
<i>...du född</i>	☐	☐	☐	☐
<i>...din ena biologiska förälder född?</i>	☐	☐	☐	☐
<i>...din andra biologiska förälder född?</i>	☐	☐	☐	☐
<i>...din ena förälder du vuxit upp med född?</i>	☐	☐	☐	☐
<i>...din andra förälder du vuxit upp med född?</i>	☐	☐	☐	☐
<i>Vill inte svara</i>	☐	☐	☐	☐

Om du är intresserad av migrationserfarenhet kan du ställa följande fråga

Hur länge har du bott i Sverige?

1. I hela mitt liv
2. I mer än 10 år men inte hela mitt liv
3. I 5-10 år
4. I mindre än 5 år
5. Vill ej svara

Var en person eller dennes föräldrar är födda behöver inte nödvändigtvis berätta något om personens etnicitet. Det finns möjlighet att formulera en fråga om etnisk tillhörighet med alternativ som till exempel vit, svart, mellanöstern/nordafrika, sydasien, östasien, latinamerikan, annat.

5. Religion eller annan trosuppfattning

Vi lämnar inga rekommendationer kring att fråga om religionstillhörighet eller annan trosuppfattning. Det saknas både en gemensam internationell och nationell definition av "religion" och "annan trosuppfattning" samt en tydlig gränsdragning mellan det som kan uppfattas som uttryck för religion och för tradition eller kultur. En möjlig väg om du ändå vill fånga in detta område är att skilja troende och praktiserande från övrig befolkning. Ärenden hos Diskrimineringsombudsmannen visar att det oftast är att utövandet av en religion syns som återkommer.

Är du troende och praktiserar någon religion eller trosuppfattning?

1. *Ja*
2. *Nej*
3. *Vill inte svara*

6. Tillgänglighet och funktionsnedsättning

Tillgänglighet kopplat till enkäter, blanketter och formulär handlar både om att ställa frågor om funktionsnedsättningar och att göra det möjligt för alla att kunna svara.

När vi ber människor att svara på frågor i formulär, blanketter och enkäter är det viktigt att vi gör det möjligt för alla oavsett funktionsförmåga att kunna svara. Vilken målgrupp riktar du dig till? Vilka behov har de? Om du har förkunskaper om målgruppen ökar chanserna till att fler svarar på frågorna. Hur gör du det möjligt för personer med liten digitala vana, kognitiva funktionsnedsättningar, fysiska funktionsnedsättning, synnedsättning och språksvårigheter att svara på dina frågor?

- Använd stadens riktlinjer för klarspråk. Det gör det lättare för alla att förstå och fylla i svaren.
- Vilken slags format som fungerar bäst: webb, telefon eller papper?
- Hur mycket tid behöver respondenterna på sig för att svara?
- Behöver respondenterna assistans för att kunna besvara enkäten?
- Tag hjälp av stadens kommunikatörer i att tillgängliggöra webbaserade formulär/blanketter/enkäter

6.1. Förslag på frågor om funktionsnedsättning

Hur du ska fråga beror på syftet med undersökningen. Om du gör en större undersökning där du är intresserad av mer fördjupad information om hur personer med olika funktionsvariationer upplever och påverkas av er verksamhet, kan ni behöva ställa mer detaljerade frågor. Om du gör en mer översiktlig undersökning och vill fånga hela gruppen av personer med funktionsnedsättningar kan du använda exemplet här:

Alternativ 1

Har du någon form av funktionsnedsättning?*

1. Ja
2. Nej
3. Vill inte svara

Alternativ 2

Anser du dig vara en person med en funktionsnedsättning?*

1. Ja
2. Nej
3. Föredrar ej svara

**Med funktionsnedsättning menar vi en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. Funktionsnedsättning innefattar många olika variationer i mänskliga förmågor och funktioner. Det kan handla om nedsatt rörelseförmåga, nedsatt syn, nedsatt hörsel, dövhet, dövblindhet samt nedsatt röst- och talfunktion, nedsatt kognitiv förmåga, besvär i andningsorgan, allergier eller överkänslighet, koncentrationssvårigheter, andra nedsättningar och variationer i funktionsförmåga.*

7. Sexuell läggning

Om vi vill veta mer om hur normer om sexualitet påverkar vårt bemötande eller hur verksamheten når och påverkar personer utifrån diskrimineringsgrunden sexuell identitet kan det vara relevant att fråga om det. Då kan vi till exempel upptäcka heteronormativa strukturer som gör att de som inte är heterosexuella inte vill besöka eller använda sig av verksamheten eller att verksamheten uppfattas som diskriminerande. Observera att sexuell läggning räknas som känslig personuppgift och måste hanteras enligt regler för det. Kontakta en jurist för mer hjälp.

7.1 Förslag på frågor om sexuell läggning

Vilken är din sexuella identitet?

- *Heterosexuell*
- *Homosexuell*
- *Bisexuell/pansexuell*
- *Asexuell*
- *Annat*
- *Vill ej svara*

8. Ålder

Om vi till exempel vill möjliggöra barn och ungas inflytande utifrån barnkonventionen kan det vara relevant att fråga efter respondenternas kronologiska ålder. Det kan också finnas flera andra skäl att fråga efter ålder. Det kan till exempel handla om att fånga åldersdiskriminering. Beroende på syftet med att samla in uppgifter om ålder kan redovisningen av resultatet delas upp på lite olika sätt. En vanlig indelning i ålderskategorier är denna:

0 - 15 år	barn
16 - 24 år	ungdom
25 - 44 år	yngre vuxna
45 - 64 år	medelålders
65 - år	äldre

8.1 Förslag på frågor om ålder

Alternativ 1

Öppen fråga där du kan skapa indelningar och kategorier efteråt:

Hur gammal är du? år

Alternativ 2

Fråga med givna svarsalternativ. Indelningen i alternativen kan variera beroende på vilken information du vill samla in:

Hur gammal är du? Markera rätt svar:

- 0-15 år*
- 16-24 år*
- 25-44 år*
- 45-64 år*
- 65-85*
- 85- år*

9. Socioekonomi och hälsa

De diskrimineringsgrunder som lagen nämner påverkas också av andra faktorer som till exempel socioekonomiska. Om du vill fånga det kan du ställa frågor om till exempel utbildningsbakgrund, sysselsättning och inkomstnivå. En god självupplevd hälsa är en viktig faktor för att kunna delta i samhället och uppleva livskvalitet.

9.1 Förslag på hur du kan fråga om utbildning

Till vuxna kan du ställa följande fråga

Vilken är din högsta avslutade utbildning? Välj ett alternativ

1. Grundskola eller motsvarande
2. Gymnasieexamen eller motsvarande
3. Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
4. Studier vid högskola/universitet
5. Examen från högskola/universitet
6. Vill ej svara

9.2 Förslag på frågor om sysselsättning

Till vuxna kan du ställa följande fråga

Vilken är din nuvarande sysselsättning? Välj ett alternativ

1. Arbetar som anställd på heltid
2. Arbetar som anställd på deltid
3. Tjänstledig eller föräldraledig
4. Egen företagare
5. Studerar, praktiserar
6. Arbetssökande
7. Ålderspensionär
8. Sjuk- eller aktivitetsersättning (förtids-, sjukpensionerad)
9. Hemmaman/fru
10. Annat
11. Vill ej svara

9.3 Förslag på frågor om inkomst och ekonomisk utsatthet

Till vuxna:

Ungefär hur stor är hushållets inkomst före skatt en vanlig månad? Räkna med eventuella bidrag, t.ex. barnbidrag, bostadsbidrag, studiebidrag mm. Välj ett alternativ.

1. 0 – 9 999	7. 60 000 – 69 999
2. 10 000 – 19 999	8. 70 000 – 79 999
3. 20 000 – 29 999	9. 80 000 – 89 999
4. 30 000 – 39 999	10. 90 000 – 99 999
5. 40 000 – 49 999	11. Över 100 000
6. 50 000 – 59 999	12. Vill inte svara

Har du haft svårt att betala en räkning det senaste året?

1. Ja, flera gånger
2. Ja, en gång
3. Nej
4. Vill inte svara

Har du tvingats avstå från aktiviteter på grund av att du/din familj inte hade råd?

1. Ja, flera gånger
2. Ja, en gång
3. Nej
4. Vill inte svara

Till barn och unga:

Har det de senaste 12 månaderna hänt att du inte kunnat delta i någon fritidsaktivitet för att du eller din familj inte haft råd?

1. Ja, flera gånger
2. Ja, en gång
3. Nej
4. Vill inte svara

Har det de senaste 12 månaderna hänt att du inte kunnat köpa något som du har behövt för att du/din familj inte haft råd?

1. Ja, flera gånger
2. Ja, en gång
3. Nej
4. Vill inte svara

9.4 Förslag på hur du kan fråga om hälsa

Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd? Alt. Hur mår du rent allmänt? Välj ett alternativ.

1. Mycket bra
2. Bra
3. Någorlunda
4. Dåligt
5. Mycket dåligt
6. Vill ej svara

10. Inkluderande språk

I enkäter och formulär kan även andra beskrivningar av en person förekomma som är kopplat till kön. För att vara inkluderande är det bra att byta ut stereotypa och normativa begrepp.

10.1 Förslag på inkluderande språk

Byt ut stereotypa och normativa begrepp:

Mamma/pappa → vårdnadshavare, förälder

Hustru/man, kvinna/man → partner